

המוסיקה של היהודים ההרריים

המוסיקה של היהודים ההרריים

המונח 'יהודים הרריים' הינו כינוי כולל ליהודים המתגוררים במזרח הקווקז (אָרְבֵּיג'אן, צ'צ'ניה, דאגסטאן, קברדינו-באלקאר). הוא מופיע לראשונה ברוסית (גורסקי יבראי) במחצית הראשונה של המאה הי"ט, משכבשה האימפריה הרוסית את מזרח הקווקז. היהודים ההרריים מכנים את עצמם בשם 'ג'והור', היינו, 'יהודים'. מבחינה לשונית קרובה הג'והורי, שפתם של היהודים ההרריים, לניבים הצפון-איראניים של הפרסית קרבה המשקפת את מוצאו הגיאוגרפי של שבט יהודי זה. במהלך הדורות קלטה השפה המקומית שבפי יהודים אלה מילים אזוריות ועבריות, עד שהתפתחה השפה הקרויה היום ג'והורי או טאטית-יהודית. אחרי כיבושו של חבל הקווקז בידי הסובייטים נעשתה הרוסית שפתם השנייה של היהודים. במקורה נכתבה שפת ג'והורי באותיות עבריות; לימים נתקבל אלפבית המבוסס על האלפבית הקירילי.

בהקלטה זו נכללו דוגמאות מז'אנרים שונים במוסיקה הליטורגית, העממית והכלית של היהודים ההרריים. צלילים אלה הוקלטו בשטח, בין הקהילות היהודיות של הקווקז, וכן, לאחרונה, בקרב היהודים ההרריים שעלו לישראל אחרי 1989. היום שמור אוסף גדול של הקלטות מן המוסיקה של היהודים ההרריים בפונותיקה הלאומית, במחלקה למוסיקה שבבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים (מספרו הסידורי של כל פריט בפונותיקה נרשם על יד הכותר בתוכן העניינים). רוב הקטעים הוקלטו על ידי פרץ אליהו, אבל מספר ניכר נתקבלו מן הארכיונים של רדיו מכצ'קאלה. האוסף הועשר בשנת 1993 על ידי מסע מחקר לדאגסטאן, שנתמך במענק מקרן הזיכרון לתרבות יהודית (ניו יורק) ובוצע בידי המרכז לחקר המוסיקה היהודית והפונותיקה הלאומית.

באוסף זה נכללו ארבעה ז'אנרים מוסיקליים של היהודים ההרריים: מוסיקה ליטורגית, זמר עממי, מחול ומוסיקה אזרית ('מוגאם'). היחסים הקרובים בין מוסלמים ליהודים בחבלי הצפון והמזרח של הקווקז במשך 500 השנים האחרונות משתקפות במיוחד במוסיקה הכלית של היהודים: לשתי הקבוצות משותפים רפרטוארים, כלי נגינה, ז'אנרים מוסיקליים ואף יש לעתים הופעות משותפות. בכפרים מעורבים נהגו יהודים להזמין מוסלמים לשמחותיהם ולהיפך. יתר על כן, מבאקו ועד נאלצ'יק נהגו המוסלמים להזמין מוסיקאים יהודים להנעים להם את אירועיהם החגיגיים. למעשה, ביצוע מוסיקה כלית היה משלח יד יהודי מובהק במזרח הקווקז.

על השירים שבהקלטה זו

קטעים מן הליטורגיה

מוסיקה ליטורגית מושרת מפי חזנים, אם כסולנים ואם בשירת מענה ביניהם לבין הקהל. המנעד המלודי ברפרטואר הזה צר בדרך כלל, הקצב גמיש ומספר המשפטים המוסיקליים בכל לחן מוגבל לאחד או לשניים. לפיכך, המוסיקה הזאת פשוטה למדיי ופונקציונלית, שלא כמוסיקה הליטורגית של עדות אחרות. הקטעים המלודיים ביותר בליטורגיה של היהודים ההרריים הם הפיוטים. ארבעה פיוטים מתפילות השבת נכללו בתקליטור: 'יגדל' (מס' 3), בביצוע ר' רחמוני בן גֵדיל; 'לכה דודי' (מס' 8) ו'בר יוחאי' (מס' 17), שניהם מבוצעים על ידי ר' שמעון בן שֶרֶבֶט; ו'האדרת והאמונה' (מס' 13), המבוצע על ידי אילגונז' בן עריבו. הקטע הליטורגי החמישי בתקליטור שייך לתפילת הימים הנוראים: 'אחות קטנה' (מס' 23), בביצוע ר' רחמוני בן גֵדיל. פיוט זה, מאת אברהם חזן גירונדי (אמצע המאה הי"ג), פותח את תפילת הערבית של ראש השנה. עצם הופעתו ברפרטואר של היהודים ההרריים מעידה על ההשפעה הספרדית החזקה על תפילותיהם.

הרפרטואר העממי של היהודים ההרריים עשיר במיוחד בשירים לכל אירועי מחזור החיים. רוב רובו ובניינו של הרפרטואר הם שירי חתונה. 'איך אהובי?' (מס' 4) הוא שיר חתונה בביצוע גנאדי סוסונוב בליווי גבריל נחאמוב (קלרנית), מוכתאר איבראגימוב (גרמושקה) וסמיון סיטקילוב (גובול). זהו שיר אהבה פופולרי מדאגסטאן (המלחין אלמוני), לטקסט מאת המשורר היהודי חזגיל אבשלומוב. 'היכן שערך?' (מס' 11), מושר בפי פורים אברמובה, אף הוא שיר חתונה, הבנוי כדו-שיח בין נער ונערה. הנער שואל: 'היכן שערך?' והנערה משיבה: 'שערי דומה לליל חושך'. בבתים הבאים מתוארים כל חלקי פניה של האשה על פי תבנית דומה, תוך שימוש בציורי לשון רמזניים. נושא השיר הזה מוכר היטב בספרויות הקדומות בפרסית, בערבית ואף בעברית.

'מעני כאיטוגי' (מס' 12), מושר בפי גנאדי סוסונוב בליווי מוכתאר איבראגימוב (גרמושקה) וסמיון סיטקילוב (גובול), הוא שיר חתונה היתולי מצפון הקווקז, שצורתו 'בית', דהיינו, בתים של ארבעה טורים שבהם כל שני טורים חרוזים (אאבב). השיר מבוצע כדו-שיח בין שני זמרים. 'המטפחת' (מס' 14), מושר בפי ביקאל מטאטובה בליווי תזמורת הרדיו הדאגסטאני הלאומי במכצ'קאלה, אף הוא שיר אהבה המבוצע בחתונות. 'הטבחית' (מס' 16), מושר בפי גנאדי סוסונוב בליווי גבריל נחאמוב (קלרנית), מוכתאר איבראגימוב (גרמושקה) וסמיון סיטקילוב (גובול), הוא שיר חתונה שנושאו הטבחית המבשלת לקראת המסיבה.

ז'אנרים אחרים של שירה עממית המיוצגים בהקלטה זו הם האפוס, שירי ילדים ושירי תיאטרון. 'אודיגוזאל' (מס' 6), מושר בפי מומישקה ממריאבה, מדגים את ה'אובוסונאצ'י' (השיר האפי). הקטע שלפנינו לקוח מן האפוס 'אודיגוזאל', השייך למסורת האזורית, שהיו מבצעים בתיאטרון היהודי בדרבנט. בקטע הנשמע כאן מתפלל אודיגוזאל, לבדו ביער, ומבקש מה' עזרה, שכן הוא מחכה לשווא לאחיו, אשר הלך לחפש מזון. 'ילדי הקט' (מס' 18), מושר בפי מירה פיסחובה, הוא שיר ילדים מן העיר קובה (גובה בשפת ג'והורי), ובו מביעה האם את המשאלה שילדה יהיה גיבור. 'זמנים טובים' (מס' 15), מושר בפי פורים אברמובה, הוא לחן בחרוזים, שהזמרים מאלתרים שעה שהם מציעים לשתות לחיי אורחיהם. בהקלטה זו מברכת

פורים אברמובה את אורחיה, הבאים מישראל, שעה שהם מרימים את כוסותיהם לברכת 'לחיים', והיא מאחלת לכולם 'זמנים טובים' שלום והצלחה לכול. לבסוף, 'על הדשא' (מס' 21), מושר בפי מומישקה מִמריאָבה, הוא שיר מן התיאטרון היהודי שבו משבחת ציפור את פלאי הטבע.

ניגוני מחול

המוסיקה הכלית של היהודים ההרריים התפתחה בעיקר כליווי למחול. הז'אנרים הריקודיים העיקריים מאזרבייג'אן ומדאגסטאן הדרומית הם 'טרקאמה', 'אובשורי' ו'כאָרס'. מחול אחר, ה'רנג', נכלל במחזור חיבורים המוכר בשם 'מוגאם', אם כי יש שמנגנים אותו כקטע עצמאי (ראה להלן). בצד ז'אנרים אלה, המבוצעים על טהרת הנגינה הכלית, מצויים מחולות המלווים בעיבודים כליים של קטעים קוליים ידועים.

שני קטעים של הז'אנר הריקודי הנמרץ 'טרקאמה' כלולים בהקלטה זו: מס' 10, בביצוע שְמיל נחאמוב (גרמושקה) ואלכסנדר אירימוב (גובול), ומס' 19, בביצוע גבריל נחאמוב (קלרנית), מוכתאר איבראגימוב (גרמושקה) וסמיון סיטקילוב (גובול). 'טרקאמה' הוא ריקוד מהיר, ששמו נגזר ככול הנראה משמו של הכפר טרקאמה בדרום דאגסטאן. משמעו המילולי של השם הוא 'זיעת הגב', מן הסתם לאור העובדה שהרקדן ממשיך לפזז עד אפיסת כוחות. בעבר נוגנה ה'טרקאמה' בידי להקה שבה כלי אחד ראשי (זורנוב, טאר, קומונצ'ה) בליווי דִמקאש (המשמיע בורדון) וגובול (תוף). היום נתון הביצוע בידי קלרנית בליווי גרמושקה וגובול. למחול הזה קיימים לחנים אחדים, שצורת כולם רונדו. הפזמון החוזר מבוצע תמיד ב'מוגאם שיגא', אך החלקים האחרים בעלי אופי אלתורי ומכילים מודולציות למודוסים אחרים. לפעמים, כגון כאן במס' 10, נכלל גם קטע מאולתר המבוסס על קצב ה'אוסטינאטו' של התוף ('זַרְבִי מוגאם').

ה'אובשורי' (מס' 2), ב'מוגאם צ'ארגה', מבוצע בידי להקה המורכבת מן הכלים טאר, קומונצ'ה וגובול. הוא בנוי כמחרוזת של מספר משפטים קצרים, כל אחד בן ארבע או שמונה תיבות, כל משפט חוזר מספר פעמים. ה'אובשורי' הוא מחול פופולרי מדרום דאגסטאן. בדומה

ל'טרקאמה', יש לו לחנים אחדים; כל אחד מלחנים אלה מורכב משניים או שלושה קטעים, החוזרים מספר פעמים כנדרש על ידי הרוקדים. הדפוס הקצבי היסודי דומה לזה שב'טרקאמה', אם כי המפעם מעט איטי יותר.

ה'כאָרס' (מס' 5), בביצוע תזמורת להקת המחול הלאומית של דאגסטאן ('לְזַגִּינְקָה'), הוא לחן מחול אופייני ליהודים ההרריים. מנהלה של להקת 'לְזַגִּינְקָה', תנחומי אַזְרַאִילֹב, שמע שיר זה מסבתו בעיר קוֹבָה ואימץ אותו ללהקתו. ה'כאָרס' (פירוש המילה בג'והורי: 'למחות כפיים') דומה מאוד ל'אובשורי' בצורתו ובקצבו, אך מפעמו איטי הרבה יותר.

'שיגא רָנְגִי' (מס' 22), בביצוע גרמושקה ולהקה, מוצאו מהמסורת האַזְרִית. הקטע מורכב מ'ראנג' קצר, קטע אמצעי אלתורי וחזרה על הקטע הפותח. בהקלטה זו מבוצע הקטע האמצעי בגרמושקה, על רקע תבנית קצבית קבועה ('זָרְבִי מוּגָאָם') המנוגן בכלים האחרים. גם בקווקז הצפוני, כבחבלים הדרומיים, קשורה מרבית המוסיקה הכלית של היהודים במחול. המחולות הבולטים ביותר הם ה'אֵיר' וה'לְזַגִּינְקָה'.

ה'אֵיר', הנקרא בג'והורי 'אֵילֹב' או 'אֵילֹמִיש', ובניב הקַבְרֵדִינִי 'גֵיר' או 'גֵיבִזִי', הוא ז'אנר המצוי אצל כל העמים התורכיים; בקרב היהודים הוא מופיע במסורת ה'כאיטוגי' בלבד. בהקלטה זו כלולות שתי דוגמאות: מס' 1, בביצוע שְמִיל נוואחוב (גרמושקה), ומס' 24, בביצוע ברוך זבולונב (גרמושקה) ונוואח דוידוב (גובול). אלה הם חיבורים ארוכים ומורכבים, בנויים בדרך כלל משלושה חלקים. הפתיח הוא קטע מבוא פוליפוני, במפעם איטי ביותר, המבוסס על מוטיבים משירים ידועים. אחריו בא קטע שני קצר, הרומז לקצבים מן הקטעים שיבואו אחריו. בגמר קטע זה חוזרת המוסיקה, בבת אחת, לאלתור הקצבי החופשי של הפתיח. החלק השלישי בנוי ממספר לחנים, כל אחד במפעם מהיר יותר מקודמו, ובסוף מנוגנים כמה מחולות 'לְזַגִּינְקָה'.

ה'לְזַגִּינְקָה' היא צורת מחול פופולרית בצפון הקווקז, שנוגנה בעבר בעיקר בזורנוב (היום הוחלף כלי זה בקלרנית) בליווי גרמושקה וגובול. למחול הזה מספר לחנים, הקרויים כל אחד על שם כפר או עיר מוצאו. מבחינת המבנה, ה'לְזַגִּינְקָה' היא נושא ווריאציות. הדוגמה שבהקלטה זו היא 'לְזַגִּינְקָה כְסוּוִיֹרְטִי' (מס' 7), בביצוע ברוך זבולונב ונובח דוידוב (גובול). לחן זה מוצאו, כמשתמע מן השם, בעיר כְסוּוִיֹרְט, שם הייתה בעבר קהילה יהודית גדולה למדי.

סוויטת ה'מוגאם' בקרב היהודים ההרריים

מסורת המוסיקה האומנותית של היהודים היא זו של התרבות העירונית באזרבייג'אן ובדאגסטאן הדרומית. הרפרטואר, הטכניקה והמודוסים שב'מוגאם' בגרסתו היהודית זהים לאלה הנהוגים אצל האזורים והדאגסטאנים. לפיכך, מה שמייחד את ה'מוגאם' היהודי הוא השימוש בג'והורי במקום בלשון האזרית. המודוסים הטיפוסיים שבשימוש היהודים הם: 'ביאתי שיראז', 'שיגא', 'מהור הינדי', 'צ'ארגה' ו'שור'.

סוויטה המבוססת על מודוס יחיד עשויה להתבצע סמוך לסופה של מסיבת החתונה, שעה שנותרו רק המשפחה וידידים קרובים. הרכבה קבוע: 'רנג' פותח, אלתור קולי (שהיהודים מכנים אותו עצמו בשם 'מוגום'), ו'תסניף'. ה'תסניף' (או, בג'והורי: 'מעני', היינו 'שיר'), הוא שיר סטרופי בעל פזמונים חוזרים, קוליים וכליים. תוכן הטקסט עשוי להשתנות; הנושאים הרווחים ביותר הם האהבה ונושאים אפיים.

קטע מס' 9, ב'מוגאם שושטאר', כולל קטע מאולתר (המכונה 'מוגאם' סתם) ואחריו 'תסניף' המושר על ידי אברם אבדאלימוב (קול) בליווי טאר, קומונצ'ה, קלרנית, גרמושקה וגובול. הטקסט של הקטע הראשון הוא שיר אהבה ('הוי צמותייך, נערה') בצורת 'גושמה' אזרית (סטרופות של ארבע שורות כל אחת, עם פזמון חוזר) מאת חזגיל אבשלומוב. ה'תסניף' בהקלטה זו, השיר האזרי 'סיסלא מיני' מאת ש' עבדולקרימוב, הוא באותו פורמאט.

'יון דאדאי' ('אמי האהובה' ב'מוגאם שיגא' (מס' 20) מושר על ידי ביקאל מטאטובה (קול) בליווי אסרואיל אוראילוב (טאר). הטקסט, אף הוא מאת חזגיל אבשלומוב, עוסק בפרידת הכלה מאמה ונהוג לשיר אותו בחתונות. המוסיקה בנויה ממבוא ('בֶּרְדֶּאשֶׁט') וקטע עיקרי ('מאיה'), שהוא פיתוחו של קטע המבוא.

כלי נגינה של היהודים ההרריים

אזיאטסקאיה גרמושקה (מילולית: 'אקורדיון אסיאתי'; נקרא גם 'גרמון' או 'גומוז' בג'והורי ובקומיק), שאומצה על ידי מוסיקאים ממזרח הקווקז (וגם מאזרבייג'אן וממערב

הקווקז), היא כלי נייד קטן, המכוונן בסולם סי. צורתה כצורת קופסה שבה עלי מתכת המורטטים בזרם אוויר מלמטה. מקלדת יד ימין (שתיים וחצי אוקטבות) דומה לזו שבאקורדיון, אך קטנה הרבה יותר. תפקידה של יד שמאל לנגן צלילי בס קבועים (בורדון) שעה שיד ימין מפיקה את הלחן. לגרמושקה הצפונית קלידים גם ליד שמאל, המפיקים אקורדים וצלילי בס בדומה לאלה של האקורדיון.

בֵּלְבָאן (בארמנית : 'דודוק') הוא אבוב דיאטוני כפול-עלה, המפיק בורדון אחד ממושך (על ידי נשיפה 'מעגלית' נשימה תוך כדי נשיפה) במהלך הקטע כולו. מסיבה זו נקרא הנגן בשם 'דמקאש', מונח הנגזר מן המילים 'דאם' ו'קאש' ('גובה צליל' ו'נשימה' בג'והוריי). בלהקות שיש בהן יותר מ'דמקאש' אחד, רק אחד מהם מנגן את הבורדון, שעה שהאחרים מנגנים את הלחן.

זורנוב הוא אבוב כפול-עלה, דומה מאוד לכלי בשם זה המצוי בכל רחבי המזרח הקרוב. **קומונצ'ה** הוא כינור בעל מבנה מיוחד (הצוואר איננו מודבק לתיבת התהודה אלא עובר דרכה), הנפוץ בכל רחבי תורכיה, ארמניה, אזרבייג'אן, מזרח הקווקז ואיראן. גוף הכלי מעוטר בפיסות עצם ובצדפים. הנגן מחזיק בכלי על ברכיו, בניצב לגופו, כשהוא מניע את גוף הכלי לצדדים על מנת ליצור אפקטים מיוחדים כדוגמת גליסאנדו ומיקרוטונים.

טאר הוא גרסה קווקזית של הלאוטה ארוכת-הצוואר, המנוגנת בפריטה; מוצאה מפרס הקדומה. הכלי עשוי עץ גרגרי בר וערמון. לטאר הקווקזי אחד-עשר מיתרים, הערוכים במתכונת ייחודית, פרי המצאתו של מירזא סדיג אסאד, איש אזרבייג'אן, במאה התשע-עשרה. המבדיל את הטאר הקווקזי מבן זוגו הפרסי/תורכי הוא השימוש במיתרים כפולים ובמיתרי תהודה גם יחד. כמו בתורכיה, הטאר הקווקזי מוחזק צמוד לחזה.

גובול (הנקרא 'נאגארה' באַזרית) הוא תוף גלילי, עשוי מסגרת עץ ובה שתי מַמבראנות (עשויות פלאסטיק). הכלי מוחזק תחת זרוע ימין ומנגנים בו בשתי הידיים. הכלי נקרא לעתים 'טאפ' בצפון הקווקז

19. Täräkämä

Gävriil Nahamov (clarinet);

Mukhtar Ibragimov (garmoshka);

Semyon Sitkilov (ghovol)

NSA Y5993

20. Jon däädäy (mugham Segah)

Bikäl Matatova (voice); Isroil Izrailov (tar)

NSA Y5742

21. Ä sär savzä

Momishkä Mamrieva (voice)

NSA Y5991

22. Segah rängi

Garmoshka and ensemble

NSA Y6052

23. Aḥüt ghätano (Aḥot qetannah)

Rabi Rahmoni bin Gädiil (cantor)

NSA Y5987

24. Iyr

Borukh Zavulunov (garmoshka);

Nüvah Davidov (ghovol)

NSA Y5992

10. Täräkämä NSA Y5986
Shamil Navahov (garmoshka); Aleksander Irimov (ghovol)
11. Muyhoytü äji dukhdär? NSA Y5993
Purim Abramova (voice)
12. Mä'ni Khäytoghi NSA Y5993
Genady Sosunov (voice); Mukhtar Ibragimov (garmoshka);
Semyon Sitkilov (ghovol)
13. Ha-adirit väha-ämuno (Ha-aderet we-ha-emunah) NSA Y5987
Ilghono bin 'Ärivo (cantor)
14. Äylugh NSA Y6050
Bikäl Matatova (voice) and the Orchestra of the National Orchestra
of the National Daghestan Radio in Makhachkala
15. Khubä voäho NSA Y5993
Purim Abramova (voice)
16. Käyvoni NSA Y5993
Genady Sosunov (voice); Gävriil Nahamov (clarinet);
Mukhtar Ibragimov (garmoshka); Semyon Sitkilov (ghovol)
17. Bar Yuhoy (Bar Yoḥai) NSA Y5992
Rabi Simon bin Shärbät (cantor)
18. Chuklä 'äilläymä NSA Y6351
Mira Pisahova (voice)

Contents

1. Iyr
Shamil Navahov (garmoshka) NSA Y5986
2. Räng Ovshori
Unidentified ensemble: tar, komonchä, ghovol NSA Y6051
3. Igdal (Yigdal elohim hay)
Rabi Rahmoni bin Gädiil (cantor) NSA Y5987
4. Äji tü yormä?
Genady Sosunov (voice); Gävriil Nahamov (clarinet);
Mukhtar Ibragimov (garmoshka); Semyon Sitkilov (ghovol) NSA Y5993
5. Khars NSA Y6050
The Orchestra of the National Daghestan Dance Company, Lezginka
6. Odigüzäl
Momishkä Mamrieva (voice) NSA Y5991
7. Lezginka Khasavyurti NSA Y5992
Borukh Zavulunov (garmoshka); Nüvah Davidov (ghovol)
8. Läkho dodi (Lekha dodi)
Rabi Simon bin Shärbät (cantor) NSA Y5992
9. Mugham and Täsnif (mugham Shushtär)
Abram Avdalimov (voice) and unidentified ensemble: tar,
komonchä, clarinet, garmoshka and ghovol NSA Y6051

instrument on his knees, perpendicular to his body, moving the instrument sideways in order to create special effects such as glissando and microtones.

Tar, the Caucasian version of the plucked longneck lute of ancient Persian origin, is made of chestnut and wild berry wood. The Caucasian tar has eleven strings arranged in a unique manner, invented by Mirza Sadig Asad from Azerbaijan in the nineteenth century. The use of both double and sympathetic strings set the Caucasian tar apart from its Persian/Turkish counterpart. The Caucasian tar is held, as in Turkey, against the chest.

Ghovol (called "nagara" in Azeri) is a cylindrical drum consisting of a wooden frame and two membranes (today made of plastic). It is held under the right arm and played with both hands. This instrument is sometimes called "täp" in northern Caucasus.

Musical instruments of the Mountain Jews

Aziatskay garmoshka (lit. "Asian accordion"; also called "garmomon" or "ghumuz" in Juhuri and Qumiq), adopted by musicians from eastern Caucasus (also Azerbaijan and western Caucasus) in the late nineteenth century, is a small portable instrument tuned in the key of B, shaped like a box with metal reeds which are vibrated by air from below. The right-hand keyboard (two and a half octaves) is similar to the accordion, although substantially smaller. The role of the left hand is to play bourdons (drone tones) while the right hand plays the melody. The northern garmoshka has left-hand keys for playing chords and bass notes like the accordion.

Balaban ("dämkäsh" in Juhuri from "däm" = pitch, "käsh" = to pull or draw, a word that also refers to the player of this instrument, whose role is to play the bourdon; this instrument is called "duduk" in Armenian) is a diatonic double-reed oboe. It produces a continuous drone (through circular breathing) throughout the entire piece. In ensembles having more than one dämkäsh, only one of the players plays the bourdon, the rest play the melody.

Zurnov is a double-reed oboe very similar to the instrument of the same name which is found throughout the Near East.

Komonchä is a spike fiddle of four strings. Widespread in Turkey, Armenia, Azerbaijan, eastern Caucasus and Persia, the instrument is decorated with pieces of bone and oysters. The player holds the

A suite based on a single mode may be played towards the end of the wedding party, when only the family and close friends remain in the hall. It consists of an opening *Räng*, a vocal improvisation (itself called '*Mughum*' by the Jews) and a *Täsnif*. The *Täsnif* (or in Juhuri *Mä'ni*, "song") is a strophic song with vocal and instrumental refrains. The content of the text varies: love and epic themes are predominant.

Item no. 9, in *mugham Shushtär*, includes an improvised piece (called simply *Mugham*) followed by a *Täsnif* sung by Abram Avdalimov (voice) accompanied by tar, komonchä, clarinet, garmoshka and ghovol. The text of the first section is a love song ("*Bändhoy muytü, oy dukhdär*," "Oh your plaits, maiden") in the form of an Azeri *Goshma* (strophes of four lines with refrain) by Hizghil Avshalumov. The *Täsnif* in this recording, the Azeri song "*Seslä meni*" by Sh. Abdulkerimov, is in the same format.

"*Jon dädäy*" ("My beloved mother") in *mugham Segah* (no. 20) is sung by Bikäl Matatova (voice) and accompanied by Isroil Izrailov (tar). The text by Hizghil Avshalumov deals with the bride's separation from her mother and is usually sung at weddings. The music includes a *bärdasht* (introduction) and *maye* (main section, consisting of a development of the introduction).

a short second part which alludes to rhythms from the upcoming sections. The music then abruptly returns to the free rhythm improvisation of the opening section. The third part consists of several melodies, each in a tempo faster than the previous one, ending with a number of *Lezginka* dances.

Lezginka is a dance form popular in northern Caucasus played mostly on zurnov (today replaced by the clarinet), accompanied by garmoshka and ghovol. There are several melodies for this dance, each named after the village or city in which it originates. The structure of the *Lezginka* is that of theme and variations. The example in our recording is "*Lezginka khasavyurti*" (no. 7) performed by Borukh Zavulunov (garmoshka) and Nüvah Davidov (ghovol). It is a tune which originates, as its title indicates, in the town of Khasavyurt where a sizable Jewish community existed.

The *Mugham* suite among the Mountain Jews

Jews share the art music tradition of the urban culture of Azerbaijan and southern Daghestan. The repertoire, the performance techniques and the modes of the *Mugham* performed by Jews are identical to their Azeri and Daghestani counterparts. The unique feature of the Jewish *Mugham* consists therefore of the use of Juhuri instead of the Azeri language. The modes most commonly used by the Jews are: *Bayati-shiraz*, *Segah*, *Mahur hindi*, *Chargah* and *Shur*.

istic of the Mountain Jews. Tankhoi Izrailov, the director of Lezginka, heard this song from his grandmother in the city of Kuba and adopted it for this dance company. The *Khars* (lit. "to clap the hands" in Juhuri) is very similar to *Ovshori* in its form and rhythm but much slower in tempo.

"*Segah rāngi*" (no. 22) for garmoshka and ensemble is from the Azeri tradition. It consists of a short *Rāng*, an improvisatory middle section and a return to the opening section. The middle section of our recording is performed by the garmoshka against the background of a rhythmic pattern (*zarbi mugham*) played by the other instruments of the ensemble.

As in the southern regions, most of the instrumental music of the Jews in northern Caucasus is connected to dance. The most prominent dances are *Iyr* and *Lezginka*.

The *Iyr*, also known in Juhuri as *Uylov* or *Uylomish* and in the Kabardin dialect as *Ghiyr* or *Ghibzi*, is a genre found among all Turkish peoples, but among the Jews appears only in the Khäytoghi tradition. Included in this recording are two examples of this genre: no. 1 performed by Shamil Navahov (garmoshka) and no. 24 played by Borukh Zavulunov (garmoshka) and Nüvah Davidov (ghovol). These are long, complex compositions usually consisting of three parts. The opening is a free polyphonic introductory section in very slow tempo based on motifs from well-known songs. It is followed by

Aleksander Irimov (ghovol), and no. 19 played by Gävriil Nahamov (clarinet), Mukhtar Ibragimov (garmoshka) and Semyon Sitkilov (ghovol). *Täräkämä* is a quick dance whose name probably originated in the village of Tarakama in southern Daghestan. The literal meaning of the word is "sweat of the back," and is derived from the fact that the dancer performs until exhaustion. In the past, the *Täräkämä* was played by an ensemble consisting of a solo instrument (zurnov, tar, komonchä) accompanied by the dämkäsh (playing a drone tone) and the ghovol (drum). Nowadays, it is performed by clarinet accompanied by garmoshka and ghovol. There are several melodies for this dance, all in the form of a rondo; the refrain is always in *mugham Segah*, while the other sections are improvisatory and modulate to other modes. Sometimes, as in no. 10, an improvised section based on the ostinato rhythm of the drum (*zarbi mugham*) is included.

Ovshori (no. 2) in *mugham Chargah* is played by an ensemble of tar, komonchä and ghovol. It consists of several short phrases of four or eight measures, each one repeated several times. The *Ovshori* is a popular dance from southern Daghestan. Similar to the *Täräkämä*, the *Ovshori* also has several melodies, each having two or three different sections, repeated as many times as required by the dancers. The basic rhythmic pattern is the same as the *Täräkämä*, although the tempo of the *Ovshori* is slightly slower.

The *Khars* (no. 5), performed by the Orchestra of the National Daghestan Dance Company ("Lezginka"), is a dance tune character-

which was performed by the Jewish theater at Derbent. In the excerpt heard on this recording, Odigüzäl, alone in the woods, asks for God's assistance as he waits for his brother who went to ask for food and has failed to return. "*Chuklä 'äilläymä*" ("My little child," no. 18), sung by Mira Pisahova, is a children's song from the town of Kuba (Ghubä, in Juhuri) in which the mother expresses the hope that her child will be a hero. "*Khubä voäho*" ("Good times," no. 15), sung by Purim Abramova, is a rhyming chant which singers improvise while making a toast in honor of their guests. In the present recording, the singer Purim Abramova greets her guests from Israel while they raise their glasses in a toast. She wishes that God will provide good times of peace and prosperity for all. Finally, "*Ä sär savzä*" ("On the grass," no. 21), sung by Momishkä Mamrieva, is a song from the Jewish theater in which a bird praises the wonders of nature.

Dance tunes

The instrumental music of the Mountain Jews developed primarily as an accompaniment to dance. The main dance genres from Azerbaijan and southern Daghestan are *Täräkämä*, *Ovshori*, and *Khars*. Another dance, the *Räng*, is part of a cycle of compositions called *Mugham*, but can also be performed independently (see below). Besides these purely instrumental genres, there are dances accompanied by instrumental arrangements of well-known vocal pieces.

Two pieces of the energetic dance genre *Täräkämä* are included in this recording: no. 10 played by Shamil Navahov (garmoshka) and

Jewish poet Hizghil Avshalumov. “*Muyhoytü äji dukhdär?*” (“Where is your hair?” no. 11), sung by Purim Abramova, is another wedding song in the form of a dialogue between a boy and a girl. The boy asks “Where is your hair?” and the girl answers “My hair is like a dark night.” In subsequent stanzas each part of the woman’s face is depicted in a similar manner with suggestive metaphors. The theme of this song is well-known in ancient Persian, Arabic and Hebrew literature.

“*Mä’ni Khäytoghi*” (no. 12) sung by Genady Sosunov and accompanied by Mukhtar Ibragimov (garmoshka) and Semyon Sitkilov (ghovol) is a humoristic wedding song from northern Caucasus in the form of *bäyt* (stanzas of four verses in which each pair of verses rhyme AABB). The song is performed as a duet between two singers. “*Äylugh*” (“The kerchief,” no. 14), sung by Bikäl Matatova and accompanied by the Orchestra of the National Daghestan Radio in Makhachkala, is another love song performed at weddings. “*Käyvoni*” (“The cook,” no. 16), sung by Genady Sosunov and accompanied by Gävriil Nahamov (clarinet), Mukhtar Ibragimov (garmoshka) and Semyon Sitkilov (ghovol), is a wedding song about the woman cook who prepares food for the party.

Other folk song genres represented in this recording are the epic, children’s, and theater songs. “*Odigüzäl*” (no. 6) sung by Momishkä Mamrieva is an example of *Ovosunachi* (epic song). The present fragment is a section from the epos *Odigüzäl* from the Azeri tradition

range in this repertoire is typically narrow, the rhythm flexible and the number of phrases in each melody limited to one or two. For this reason, the music is rather simple and functional, unlike the liturgical music of other Jewish communities. *Piyyuṭim* (liturgical poems) provide the most melodious examples within the Mountain Jewish liturgy. Four *piyyuṭim* from the Sabbath prayers are included in this record: “*Igdal*” (No. 3) sung by Rabi Rahmoni bin Gädiil, “*Läkho dodi*” (No. 8) and “*Bār Yuhoy*” (No. 17) both sung by Rabi Simon bin Shärbät and “*Ha-adirit väha-ämuno*” (No. 13) which is sung by Ilghono bin ’Ärivo. The remaining liturgical item in this recording belongs to the High Holiday liturgy: “*Ahüt ghätano*” (No. 23) which is sung by Rabi Rahmoni bin Gädiil. This poem by Abraham Hazzan Gerondi (mid-thirteenth century) opens the evening services of Rosh Hashanah (the New Year). Its presence in the Mountain Jewish repertoire is a testimony to the strong Sephardi influence on their liturgy.

Folk songs

The folk repertoire of the Mountain Jews is particularly rich in songs for all occasions of the life cycle. Wedding songs comprise the lion’s share of the repertoire. “*Äji tü yormä?*” (“Where are you my lover?” no. 4) is a wedding song performed by Genady Sosunov and accompanied by Gävriil Nahamov (clarinet), Mukhtar Ibragimov (garmoshka) and Semyon Sitkilov (ghovol). It is a popular love song from Daghestan by an anonymous composer based on a text by the

National and University Library in Jerusalem (the reference number of each item at the NSA is included with the title in the list of contents). Most recordings were carried out by Piris Eliyahu, however, a substantial number of them are from the archives of Radio Makhachkala. This collection was enriched in 1993 by a field expedition to the Daghestan sponsored by a grant from the Memorial Foundation for Jewish Culture (New York) and carried out by the Jewish Music Research Centre and the National Sound Archives.

The present collection includes four musical genres of the Mountain Jews: liturgical, folk song, dance and Azeri music (*Mugham*). The close relations between Jews and Muslims in eastern and northern Caucasus throughout the past 500 years are particularly reflected in the instrumental music of the Jews: these two groups share repertoires, musical instruments, musical genres and actual performances. In mixed villages it was common for Jews to invite Muslims to their celebrations and vice versa. Moreover, from Baku to Nalchick it was customary for Muslims to engage Jewish musicians for their festivities. Indeed, instrumental performance was a typical Jewish profession in eastern Caucasus.

Commentaries on the songs in this recording

Liturgical songs

Liturgical music is performed by *hazzanim* (cantors) as soloists or as a responsorial between them and the congregation. The melodic

The Music of the Mountain Jews

The term “Mountain Jews” is a general designation for the Jews dwelling in the eastern Caucasus (Azerbaijan, Chechnya, Daghestan and Kabardino-Balkar). It appears for the first time in the Russian language (*gorsky yevrey*) during the first half of the nineteenth century, when the Russian Empire conquered eastern Caucasus. The Mountain Jews called themselves “Juhur” (Jews). Linguistically, the language of the Mountain Jews, Juhuri, is related to northern Iranian dialects of Persian, reflecting the geographical origin of this Jewish tribe. Throughout the ages, these Jews absorbed Azeri and Hebrew words into their local language which eventually evolved into the present Juhuri or Judeo-Tat. After the conquest of the Caucasus by the Soviets, Russian became the second language of the Jews. The Judeo-Tat language was originally written in Hebrew characters; in 1929 the Latin alphabet, and afterwards a Cyrillic-based alphabet were adopted.

The present recording includes examples of different genres of liturgical, folk and instrumental music of the Mountain Jews. This music was recorded on location among the Jewish communities of the Caucasus and, more recently, among the Mountain Jews who immigrated to Israel in large numbers after 1989. A large recorded collection of Mountain Jewish music is now stored at the National Sound Archives (NSA), the Department of Music at the Jewish

Executive Board

Moshe Bar-Asher, Yoni Dvir, Aviva, Yehoshua Brody, Sarah Japhet, Eyalit Schiller

Editorial Board

The Music of the Mountain Jews

Recordings and Commentaries by Piria Elyahu

English language editing: Jane Singer

Digital editing and mastering: Ben Bernfeld

Sound editing and supervision: Avi Nahmias

Cover Illustration:

Mountain Jewish musicians, late 19th century.

Courtesy of the Museum of the Diaspora, Tel Aviv

© and P The Hebrew University of Jerusalem 1998

Anthology of Music Traditions in Israel • 10

Editor: Edwin Seroussi

המוסיקה של היהודים ההרריים

The Music of the Mountain Jews

Recordings and Commentaries by Piris Eliyahu

Companion to *The Music of the Mountain Jews* (Yuval Music Series, 5)

Jerusalem, 1998

The Jewish Music Research Centre,
The Hebrew University of Jerusalem

The Hebrew University of Jerusalem • Faculty of Humanities
The Jewish Music Research Centre
In collaboration with the Jewish National and University Library

Executive Board

Chairman: Israel Adler

Moshe Bar-Asher, Yom Tov Assis, Robert Bonfil, Sara Japhet, Eliyahu Schleifer,
Naphtali Wagner

Acting Director: Don Harrán • Deputy Director: Edwin Seroussi

This publication is one of the projects of the Centre
made possible thanks to grants from

The Cantors Assembly; The Szlama Czyzewski Memorial Fund;
The Rabbi Milton Feist Memorial Fund;
The Toni and Noah Greenberg Memorial Fund,
established by the Estate of Jacob Perlow;
The Esther Grunwald Memorial Fund;
The A.Z. Idelsohn Memorial Fund; The Lipman Fund, South Africa;
A group of Friends of the Hebrew University in Italy,
established by the late Dr. Astorre Mayer, Milano;
The Yehudi Menuhin Foundation, established by
the Friends of the Hebrew University in Belgium;
The Pinto Family Fund for Jewish Liturgical Music
in memory of Avraham Moses Pinto;
Maître Maurice Rheims, Paris; The Alan and Leslie Rose Memorial Fund;
Dr. Paul Sacher, Basel; The Silvio Samama Fund, The Netherlands;
The Fannie and Max Targ Memorial Fund;
The Chemjo Vinaver Memorial Fund
established with the support of N. Goldman, J. Gruss and others;
The Elyakum Zinser Foundation.

CD 839

The Music of the Mountain Jews

